

GYVIEJI ARCHYVAI

2020-ieji – Tautodailės metai

Verbų kūrėjos Varėnos krašte

Verba – tai iš augalų šakelių ir gėlių kuriamos puokštės, kurias katalikai Verbų sekmadienį šventina bažnyčioje. Žodis verba giminingas lietuviškiems žodžiams „virbas“, „virbalas“. Pirmą kartą lietuvių kalba rašytiniuose šaltiniuose verbos paminėtos 1573 m. Jono Bylaukio parengtoje liuteronų postilėje. Menininko Ferdinando Ruščico dėka verbos išgarsėjo ir buvo priširtos prie smulkiojo liaudies meno kūrinio.

Suvalkijoje seniau tikrąja verba buvo laikomas vien kadagys. Rytų Aukštaitijoje prie kadagio dar pridėdavo išsprogusio berželio ar žilvičio šakutę su „kačiukai“,

Pietryčių Lietuvoje buvo mėgstama ant medinio kotelio surišti įvairiaspalvių popierinių gėlių puokštę. Pačios puošniausios verbos seniau buvo paplitusios maždaug 50 kilometrų spinduliu aplink Vilnių, kurios dabar plačiai žinomos Vilniaus verbų vardu. Vėliau vertinamos kaip savita tautodailės šaka. Ištakų reikėtų ieškoti miestiečių tradicijose – iš pradžių verbos buvo naudojamos kaip puošmenos Vilniaus amatininkų cechų procesijose. Vėliau tokias iš sausų gėlių bei žolynų pintas verbas Verbų sekmadienį imta šventinti bažnyčiose, minint Kristaus įžengimą į Jeruzalę. Jos ešaugančios nuo ligų, perkūnijos ir kitų nelaimių.

Pirmosios ikonografinės žinios apie verbų rišimą mus pasiekė iš XIX a. vidurio (Kanuto Rusecko paveikslas „Lietuvaitė su verbomis“ – 1847 m., etnografo Oskaro Kolbergo aprašymas – 1866 m.). Apie Vilniaus verbas 1930 m. rašė Sofija Čiurlionienė-Kymanaitė, o vėliau JAV gyvenantis etnografas Antanas Mažiulis, menotyryninkė Marija Kuodienė, kiti autoriai. 1993 m. Juozo Kudirkos išleistame leidinyje „Vilniaus verbos“ pasakojama, iš kur kilusios Vilniaus verbos, apie joms rišti naudojamus augalus, jų paruošimo būdus, aptariamos verbų rūšys, jų rišimo technologija, ryšys su kitomis tautodailės šakomis.

Jono Mardosos mokslinėje monografijoje „Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos“ (Vilnius, 2009) nagrinėjamos Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje. Šis sakralus simbolis knygoje aptariamas kaip visuomenės religinio gyvenimo fenomenas ir kaip įdomi liaudiškojo pamaldumo raiškos forma. Pagrindinis dėmesys skiriamas verbų žaliavos, turinio ir išvaizdos bei simbolio panaudojimo apeigose ir papročiuose analizei. Šiame leidinyje minimos Varėnos rajono vietovės: Marcinkonys, Merkinė, Levūnai, Valkininkai, Perloja, Pamerkiai, Rudnia ir kt. Pokariu Vilniaus ver-

bos tapo ne tik Velykų šventės, bet ir Kaziuko mugės dalimi, o šiandien jos parduodamos daugelyje kitų mugių Lietuvoje bei užsienyje, dainų šventėse, festivaluose, kaip savitas liaudies meno dirbinyks eksponuojamos parodose.

Verbų gamyba yra ilgas, sudėtingas, žinių, meistriškumo, meninio skonio reikalaujantis darbas. Augalų rinkimas, džiovinimas, dažymas trunka beveik ištisus metus. Tik tuomet atsidedama kūrybai. Verbos komponuojamos ant lazdyno kotelio dėstant natūralias arba dažytas gėles, kitus augalus (smiltinius šlamučius, sausučius, katpėdeles, javų varpas, samanas ir t. t.). Seniausios – volelinės ir plokščiosios – verbos teberišamos iki šiol, tačiau stebina dirbinių formų, spalvinių derinių įvairovė, kūrybiškas atsinaujinimas. Gabiausios meistrės susikuria savo individualių braižų.

Talentingų verbų kūrėjų sutinkame ir Varėnos krašte. Viena iš jų, Varėnoje gyvenanti tautodailininkė Eugenija Bakšienė verbas kurti pradėjo 1993 metais, tapusi bedarbe. Atsiradus daug laisvo laiko, pabandė rišti verbas, daryti augalų kompozicijas. Nuo 2006 m. Lietuvos tautodailininkų sąjungos narė. Suteiktas meno kūrėjos statusas. Parodose dalyvauja nuo 1995 m. Menininkės darbai buvo eksponuojami Varėnos rajono tautodailininkų parodose „Auksalio kupkas“; regioninėje konkursinėje liaudies meno parodoje „Aukso vainikas“, regioninėje liaudies meno parodoje Alytuje. 2009 m. autorinė E. Bakšienės paroda surengta Varėnos kultūros centro parodų salėje. Apie šią parodą Rūta Averkienė straipsnyje „Tautodailininkės kūryboje – unikalūs floristikos darbai“ (XXI amžius. – 2009, birž. 3, p. 7) rašė: „Subtilūs, su ypatingu kruopštumu išdžiovinusių gėlių ir augalų sukurti meilė gamtai teigiantys Eugenijos paveikslai, rištos verbos, floristiniai atvirukai, sausos puokštės ir medeliai skleidžia gerumo šviesą ir džiugina kiekvieną, prisilietusį prie šių nuostabių darbų“. Apie E. Bakšienės floristikos darbų parodą Varėnoje publikacijoje „Floristikos darbuose – gamtos paslaptys“ (Šeiminkė. – 2009, vas. 11-17), p. 15) Marija Sereičikaitė rašė: „Šiuolaikiškos, kasmet vis kitokių formų ir spalvinių gamų tautodailininkės rištos verbos. Vienos – nykštukinės, kitos kone

žmogaus dydžio“.

2012 m. Varėnos kultūros centro parodų salėje buvo surengta E. Bakšienės ir jos dukros, taip pat tautodailininkės Violetos Abarienės darbų paroda, sulaukusi didelio varėniškių susidomėjimo. Talentinga verbų rišėja ne kartą dalyvavo „Aukso vainiko“, „Auksalio kupko“ parodose, o 2004 metais, Lietuvai stojant į Europos Sąjungą, Dubline vykusioje Europos mugėje ne tik eksponavo savo sukurtas verbas, bet ir su dukra V. Abariene mokė užsieniečius jas rišti. Savo patirtimi ir įgūdžiais ji noriai dalijasi įvairiuose kursuose, rengia seminarus, mokymus.

Viena žinomiausių Dzūkijos krašto verbų rišėjų yra ir tautodailininkė Laima Gegužytė-Saviščenienė, nuo mažumės mėgusi augalus, žolynus. Gal todėl pasirinko agronomės specialybę, susijusią su augalais. Tačiau dirbti agronomo teko neilgai, nes, prasidėjus Lietuvos atgimimui, kolūkis iširo ir ji neteko darbo. Kurį laiką augino sūnų Giedrių, o laisviniu laiku rinko laukuose augalus, žolynus ir pradėjo rišti verbas. Vėliau (1994 m.) pradėjo dirbti Dzūkijos nacionalinio parko Merkinės lankytojų centre. Nuo 1996 m. L. Saviščenienė dalyvauja įvairiose parodose ir pelnė ne vieną apdovanojimą. 2006 m. suteiktas meno kūrėjo statusas. Nuo 2010 m. yra tautinio paveldo produktų gamintoja. Tautodailininkė riša verbas, kuriose sudėti kone visi Dzūkijos žolynai: kraujažolės, juodgrūdės, sausučiai, švendrės, motiejukai, šlamučiai, kiškio ašarėlės, bitkrėslys, rugiai, kerpės ir kt. Jos verbos išsiskiria spalvų margumu, jų derinimu. Nuo Vilniaus krašto verbų Laimos surištos verbos skiriasi spalvų natūralumu. Turistai būna labiausiai sužavėti akį džiuginančiais margaspalviais tautodailininkės sukurtais verbų raštais.

Lietuvos tautinį paveldą – verbas – L. Saviščenienė pristatė 2012 m. Londone vykusioje pasaulinėje turizmo parodoje. Tautodailininkė parodos metu demonstravo verbų rišimo procesą. Jos rištos verbos susilaukė didelio susidomėjimo. „Daugeliui parodos lankytojų tai buvo nematytas amatas, jie sakė neįsivaizdavę, jog iš sausų augalų galima sukurti tokius unikalius dalykus kaip verbos“, – sakė verbų kūrėja. Parodos metu surištas verbas ji išdovanojo gausiems parodos lankytojams. „Dalyvavimas šioje turizmo

parodoje man – didelė patirtis, nes pamačiau, kaip galima pristatyti savo šalį, ką turime unikalaus ir gražiausio. Todėl tai, ką mūsų protėviai mokėjo ir mums perdavė, reikia puoselėti ir perduoti savo vaikams“ – sako talentinga ir darbšti tautodailininkė (Averkienė, Rūta Pasaulinėje turizmo parodoje – ir Varėnos krašto menininkės darbai. – Iliustr. // Ūkininko patarėjas. – 2012, lapkr. 17, p. 20).

Varėnos krašte savo verbomis, juostomis, kitais meniškais darbais garsėja Panočių kaime gyvenanti tautodailininkė Saulė Lazaravičienė. Jos verbomis puošiami namai ne tik Dzūkijoje, visoje Lietuvoje, bet ir užsienyje – Australijoje, Amerikoje, Kanadoje. Tautodailininkė kuria įvairaus dydžio volelines verbas. Menininkė nemėgsta ryškių, akį rėžiančių spalvų margumyno, todėl naudoja nedaug dažų, jie visi – pastelinių spalvų. S. Lazaravičienės subtilių rankdarbių galima išvysti parodose, tautodailės salonuose. Meistrės kuriamos verbos skiriasi nuo vilnietišku verbų: jos ne tokios ryškiaspalvės, subtilių žemės atspalvių, kitokių raštų. Galima tik numanyti, kiek į S. Lazaravičienės verbas įdėta kūrybinių ieškojimų, ilgametės patirties, meninio skonio, kruopštumo.

Tautodailininkė verbas riša ne vieną dešimtmetį. Šio amato paslapčių meistrė

mokė Lietuvoje reziduojančių ambasadorių žmonas, verbomis labiausiai sužavėjusi viešnią iš tolimosios Japonijos.

Menininkės verbos buvo eksponuojamos ne tik Varėnoje, bet ir Dzūkijos tautodailės parodoje Alytuje. 2005 m. kovo mėnesį S. Lazaravičienė dalyvavo Paryžiaus parodų centre vykusioje parodoje „Žemės ūkio salonas“. Čia savo pamėgtose staklėse tautodailininkė audė kaišytinę juostą. Parodoje Lietuvos stendą puošė S. Lazaravičienės verbos, kurios sulaukė itin didelio susidomėjimo.

Apie Varėnos krašto tautodailininkes Eugeniją Bakšienę, Saulę Lazaravičienę, Laimą Saviščenienę rašoma leidiniuose: „Auksalio kupkas: Varėnos krašto kūrėjai“ (Kaunas, 2010, p. 29-31), „Tautodailės metraštis: Dzūkija“ (2013, Nr. 25), Varėnos krašto laikraščiuose „Giružis“, „Merkių kraštas“, respublikos spaudoje: „Ūkininko patarėjas“, „Vakaro žinios“, „XXI amžius“, „Valstiečių laikraštis“ ir kt. Šiuos leidinius, taip pat ir straipsnių kopijas apie mūsų krašto verbų rišėjas galima rasti Varėnos viešosios bibliotekos Kraštotyros leidinių fonde.

Parengė
Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos Bibliografijos,
informacijos ir kraštotyros
skyrėjos vedėja

Viktorinos „Varėnos krašto tautodailė ir tautodailininkai: verbų kūrėjos“

IV turo klausimai

1. Kuo skiriasi Varėnos krašto tautodailininkų sukurtos verbos nuo Vilniaus verbų?
2. 2004 m. gegužės mėnesį Dubline (Airija) vykusioje „Europos mugėje“ Lietuva buvo pristatoma Europos Sąjungai. Kurios varėniškės tautodailininkės verbos buvo eksponuojamos šioje mugėje?
3. Viena iš Varėnos krašto tautodailininkų verbų rišimo meną demonstravo 2012 m. Londone vykusioje pasaulinėje turizmo parodoje. Kuri?
4. Šios Varėnos krašto tautodailininkės verbos puošė Lietuvos stendą Paryžiuje 2005 m. kovo mėnesį vykusioje parodoje „Žemės ūkio salonas“. Kurios?
5. Ar teko savo gyvenime sutikti ir pažinti nors vieną verbų rišėją? Jeigu taip, tai parašykite apie tai.

Atsakymus prašome siųsti el. paštu: krastotyra@varena.lt arba, įdėjus į voką ir ant jo užrašius „Kraštotyros skyriui“, įmesti į knygų gražinimo dėžę, esančią šalia bibliotekos.

Varėnos viešosios bibliotekos
Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyrius

Saulės Lazaravičienės dovanota verba puošia bibliotekos Kraštotyros skyrių